

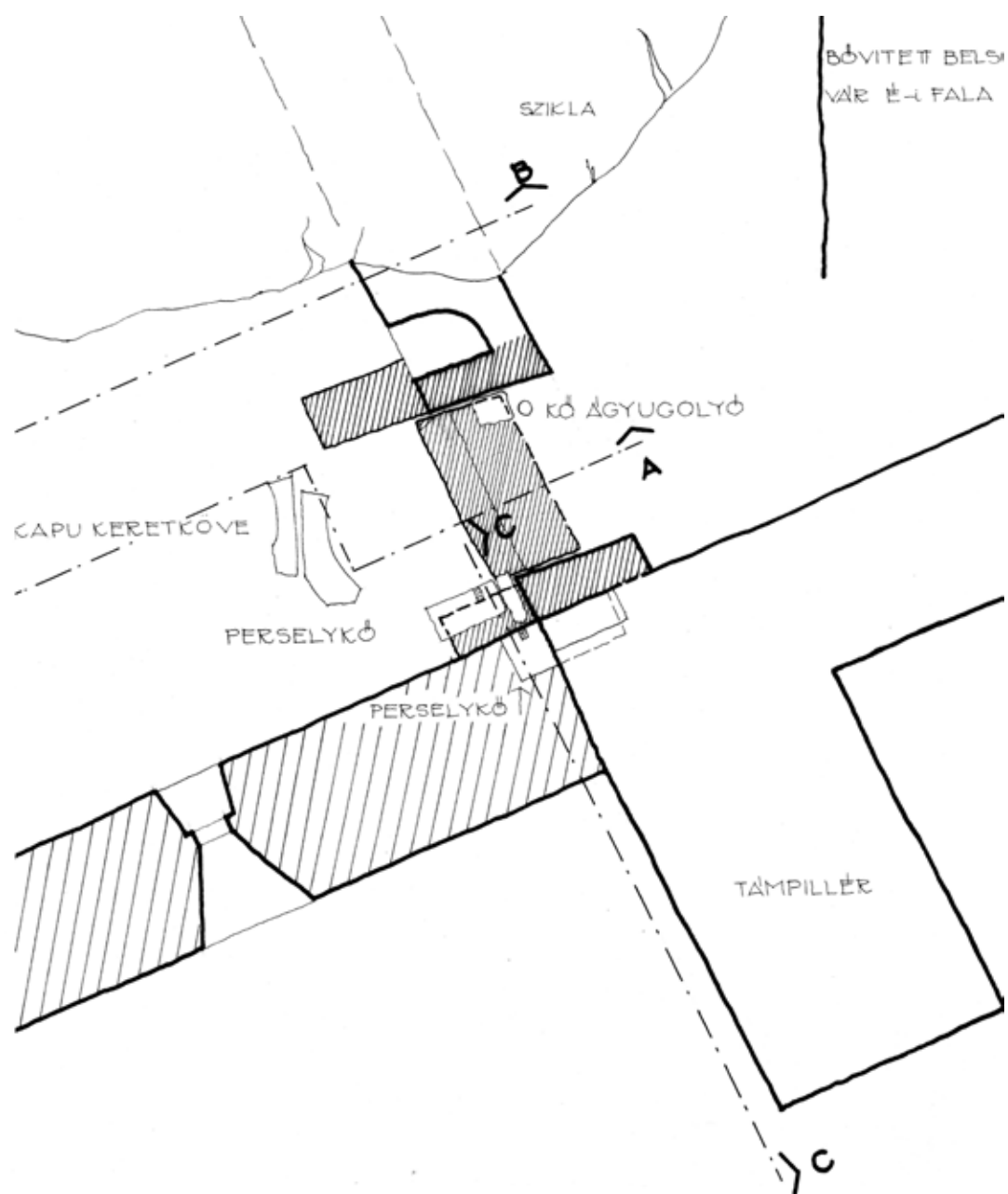
Albert Tamás

„MAJD A MŰVEZETÉS SORÁN ...”!?
**- segédlet a szigligeti vár engedélyezési
tervének gondolataihoz**

2013

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

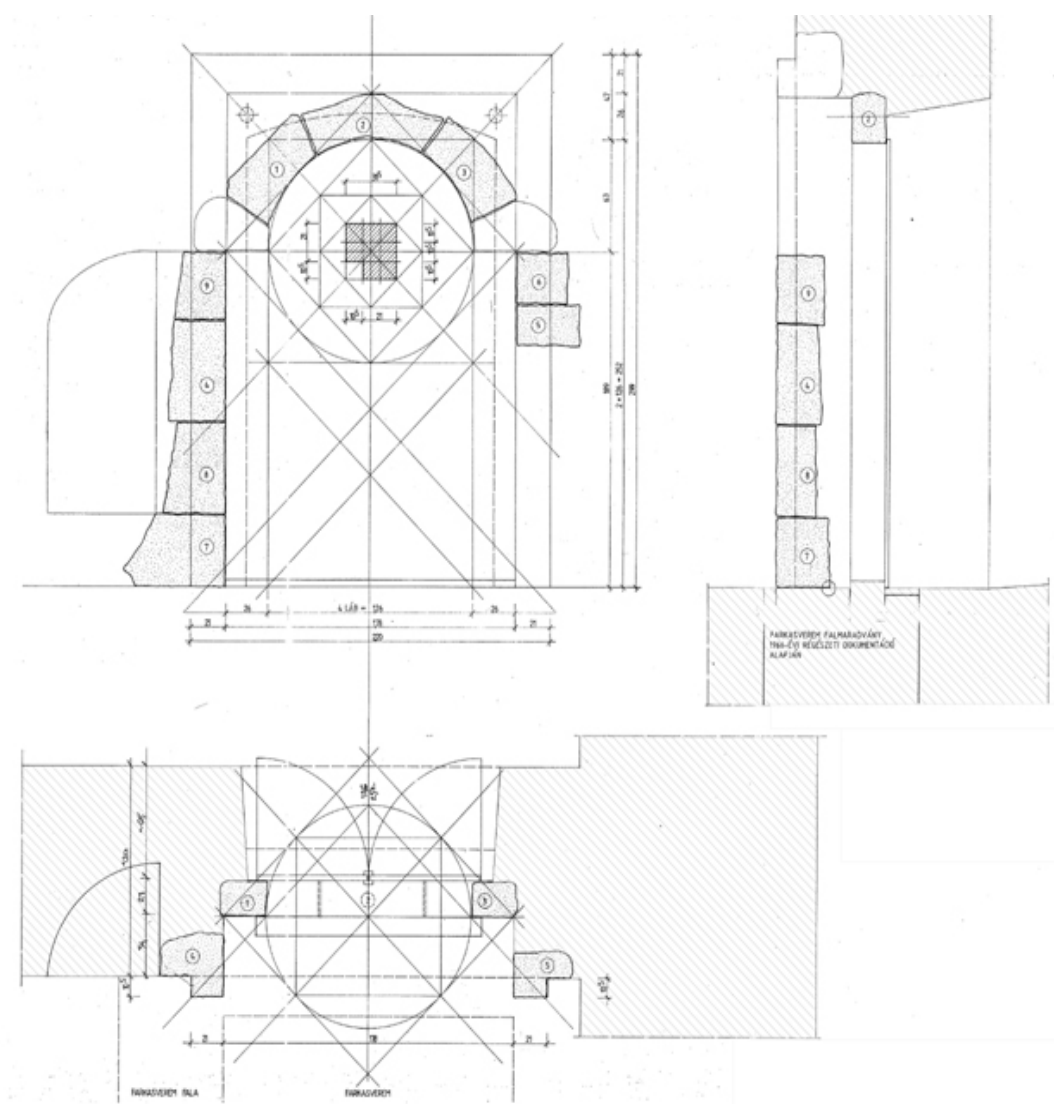

A felsővári kapu alaprajza, 1966

A szigligeti vár helyreállítására 2012 év végén nyert Európai Unió támogatás kivételes lehetőséget ad azoknak az értékeknek a bemutatására, mely a két évtizede folyó régészeti feltárás és helyreállítás során magasabb költsége és/vagy komolyabb összefüggések elemzésének igénye miatt eddig nem készülhettek el. A projekt során olyan „látogató- és a műemlékbarát” fejlesztésekre is sor kerülhet, melyek a valós kiépítés helyett korszerű virtuális eszközökkel mutatják be a vár építési és pusztulási fázisait, interaktív és élményszerű eszközökkel

idéznek fel az egyes terek használatát, a középkori védművek működését, illetve a romfalak közt hajdan folyó élet hétköznapjait.

E projekthez készített engedélyezési terv a korábbi tervek nem, vagy csak részben megvalósult részeit tartalmazta. A látszólag részletesen kidolgozott elemek a helyreállítás gondolati egységét vázolták fel, de a megoldások egy része esetében - a látszat ellenére - „csak” a kérdést fogalmazták meg. A laikus szemlélő számára késznek tűnő megoldást a tervben megjelenített elvi megoldások gondolati halmazán átvezető

Mérték 1994

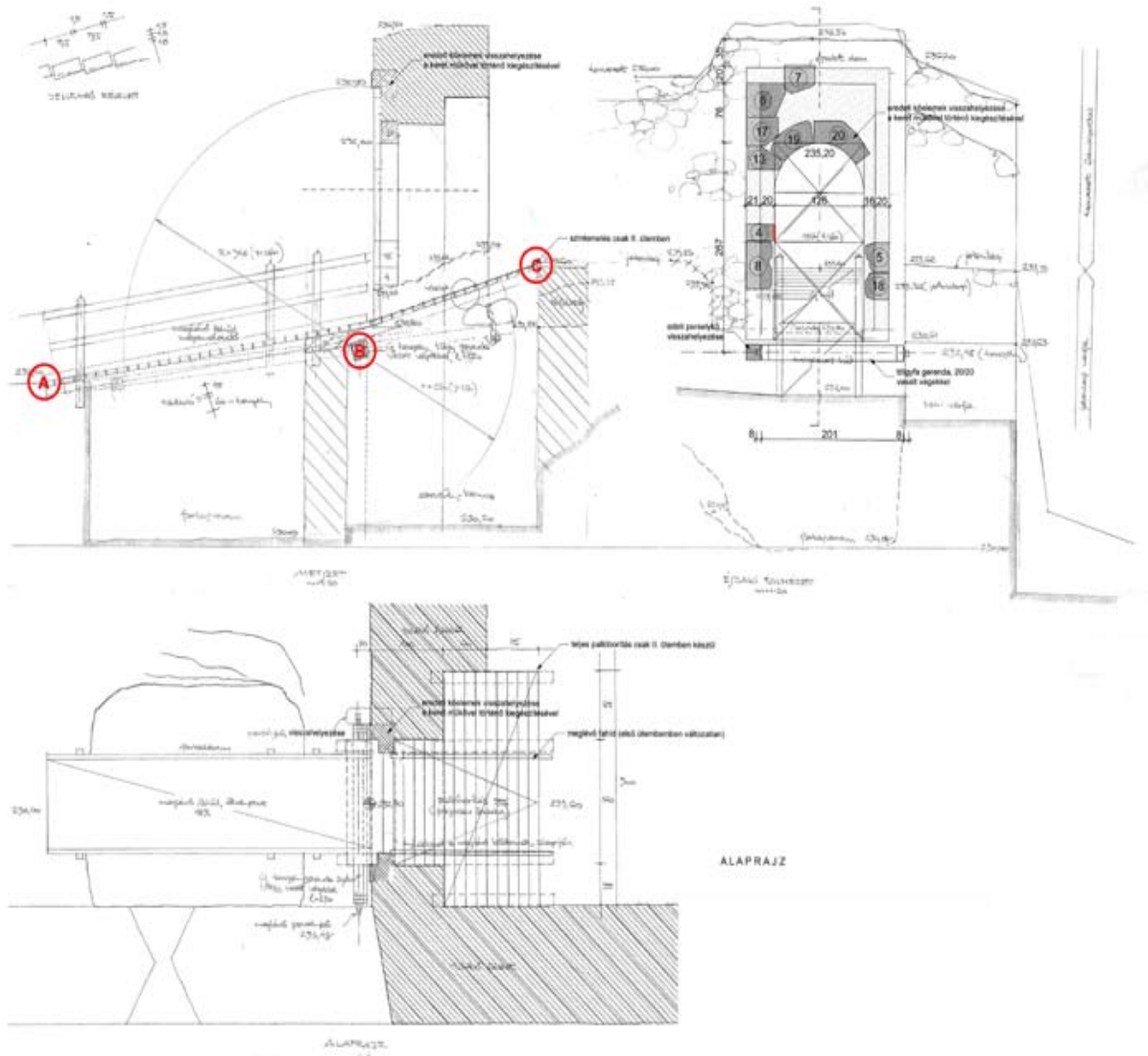
utat a kiviteli terv készítése során kellett volna megtalálni. Az alábbiakban az engedélyezési tervben felvetett rekonstrukciós kérdések közül néhány, számomra izgalmas válaszhoz vezető ösvény felfedezésének élményéről számolok be, bízva abban, hogy a megvalósuló helyreállítás nem fogja nélkülözni ezeket az eredményeket a szerzői jog tiszteletbe tartásával.

Nagyobb tömegű falkiegészítéssel járó rekonstrukciók

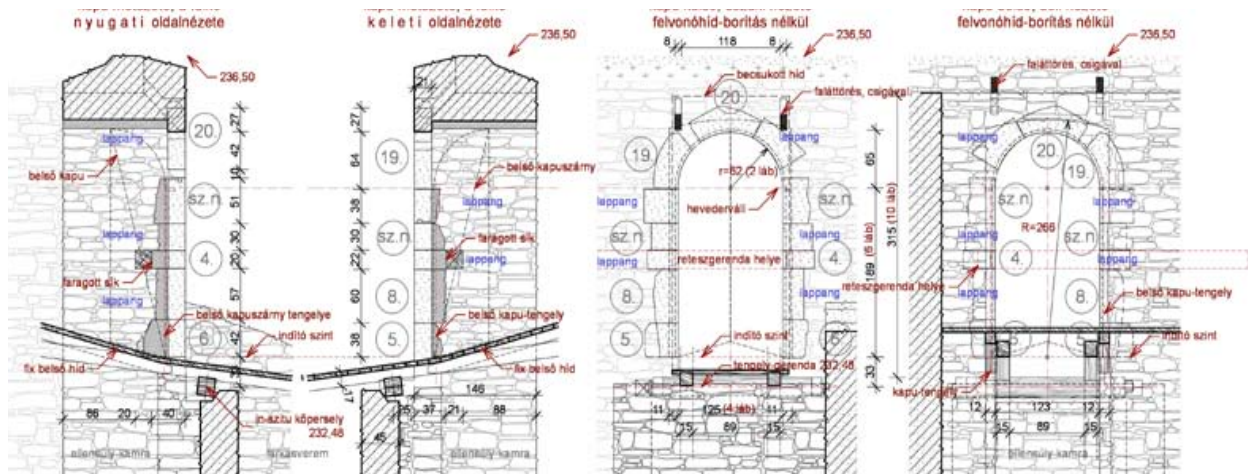
Már Kozák Károly 1965-66 folyt ásatásai során napvilágra került a tíz darab, jellemzően „L” keresztmetszetű, „rozsdabarna bazalttufa”, mely a felsővári kapu keretével azonosítottak.

(az 1966 évi felmérés 9, 10 és 11. rajzai) Erdei Ferenc tervei szerint került bemutatásra a 13 századi felsővár bejárata, a 14. század első harmadában északról bővítő falszoros lőrésével együtt. (1. ábra)

Fontos megjegyezni, hogy a kapunyílás ma látható egyenes kávéinak falazata az akkori helyreállítás részei, mely konzervált egy szabályosnak tűnő falkiomlást, feltehetően a felvonóhid gerendáját tartó keleti konzolkó kifordulásához köthető. Rosszul értelmezték, illetve köpenyezték meg a farkasverem déli falát feltehetően azért, mert akkor nem tárták fel a mérlegsúlyos elven működő felvonóhid belső oldalán lévő ellensúly-aknát. (Kozák Károly: A szigligeti vár 1965-66 évi feltárása, Magyar Műemlékvédelem V.)

A felsővári kapu terve, 2004

Kapu nézetek

A felsővári kapu rekonstrukcióját először 1994-ben Kremnicsán Ilona (Mérték Stúdió) rajzolta meg a fenti feltárás kilenc elméből. Értékes megfigyeléseket tett a kövek jellemző méreteiről, melyből a kapu főbb méretei és szerkesztési módját is származtatta. hat darab „L” alakú kvádert kifelé forgatva egy „szalaggal” keretezett, egyenes záródású fülkét képzett, mélyebb síkra helyezett, ívesen záródó kávával. E terven is megfigyelhető az 1966 évben túl szabályosra „sikerült” falkiomlás állagvédelmének utóélete. (2. ábra)

A felsővár északi területének 2003 évi helyreállítási tervében foglalkoztam először átfogóan a kapu rekonstrukciójával, annak nagyobb környezetével összefüggésben. A kapu környezetén túl a keleti várfal 3 métert meghaladó magasítását is ekkor vázoltam fel. A kapu rekonstrukcióját az „L” alakú kövek fordított beépítésével terveztem az íves elemekkel egybe szerkesztve. Az íves záróköveken kívül az „L” alakú kövek Gere László 1993-94 évben felvett jegyzékéből valók. (Kozák felmérésein szereplő kövekből 6 darab ma is lappang.) A „szalagkeretes” faltükör magasságát – Kremnicsán féle szerkesztéssel szemben, - a farkasverem mérete határozta meg. (3. ábra)

A rekonstrukció problémáját mutatja, hogy csupán egyetlen keretkő illeszkedett az elképzelt formába mely egy nyílás szabályos káváját képezhette volna.

A kapuval együtt rekonstruált felvonóhid sajátosságát a szintviszonyok adták. A farkasverem előtt és a kaputorony belsejében lévő járósínek, a szerkezeti vastagsággal együtt sem hozhatók egy egyenesbe a tengelygerenda *in situ* perselyével. (A, B, C) A mérlegelven működő szerkezet jól ismert a magyar várépítészetben. A felvonóhid külső részének pallóborítása csak a falsíkig képzett járófelületet. A mérleg hosszirányú gerendái a belső, meredekebb szögben emelkedő fafödém alá nyúlhattak be, végükre kötözött kolonccal. Ezt a megoldást a geometriai adottságokon kívül a régészeti feltárásból előkerült, középen vékonyabbra faragott, mázsás homokkő hitelesíti.

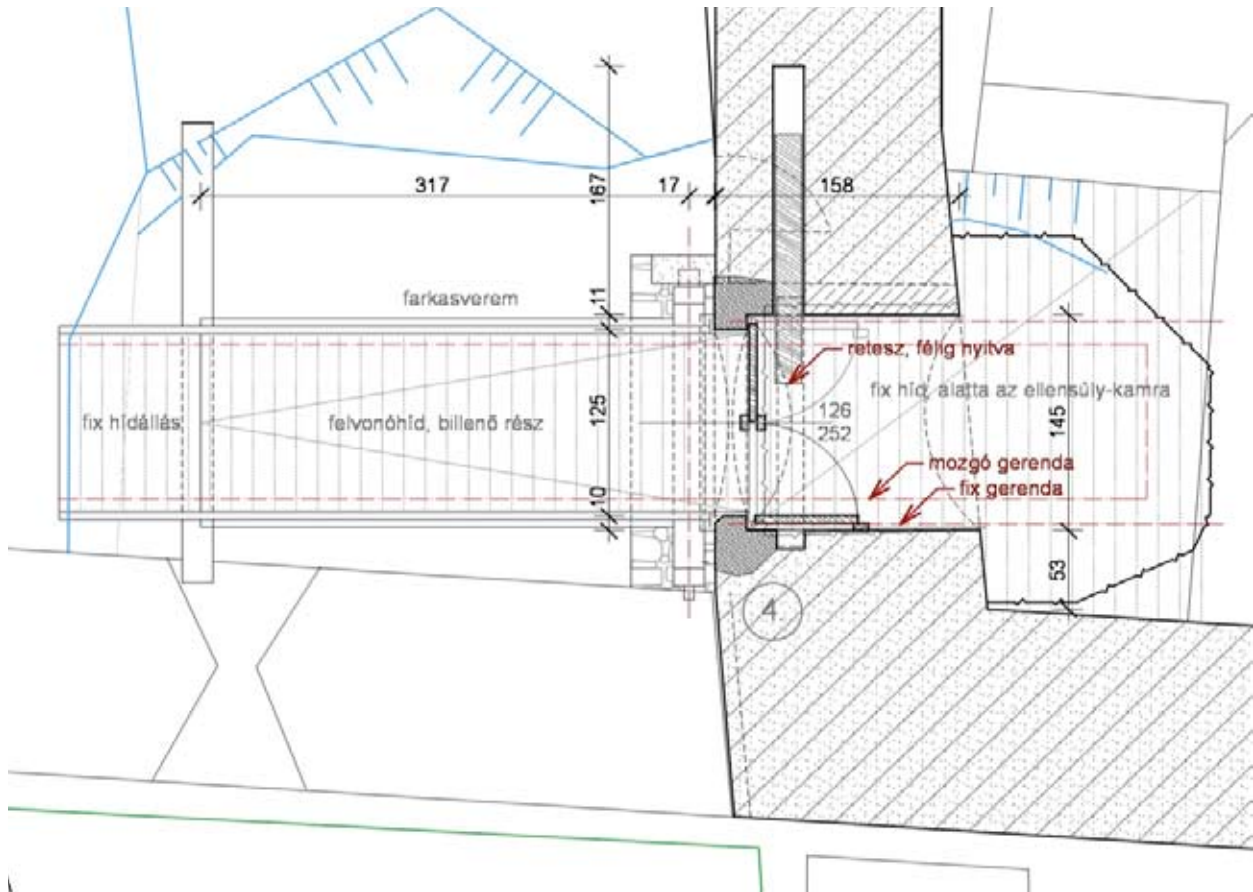
A kapukeret egyetlen helyes rekonstrukciójához a fentebb említett, öt oldalán faragott felülettel képzett elem adta a kulcsot. Az elemzés-

hez számba vettem mindkét régész kutató által felmért köveket, azok anyagára és lelőhelyére vonatkozó adatokkal együtt. 23 kőnek lehetett valamilyen köze e kapuhoz. A szelekcióhoz egységes táblázatba rendeztem az információkat és azonos léptékben a jellemző nézetrajzokat. A Kozák anyagban is volt egy, a fentihez hasonló „kakukktójás”, azaz öt (függőleges) felületén is faragott „L” alakú elem. Sajnos az 1965-66 évi feltárásokból származó sok faragványhoz hasonlóan ez is e kapuhoz köthető 6 lappangó elem közt van. Csak a magassági méretük 2 cm-es eltéréséből feltételezzük, hogy nem ugyan arról a köről van szó.

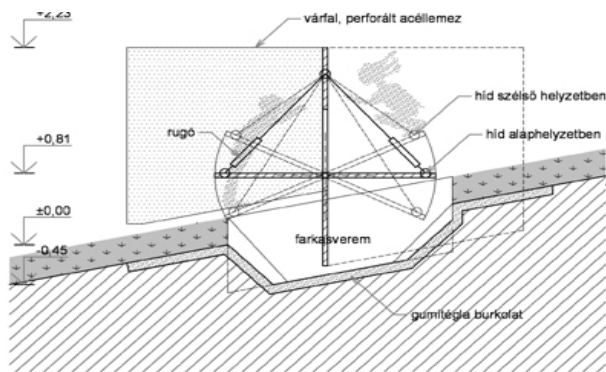
A 14. század első harmadára jellemző módon a gyalogkapu még faltükör nélkül készült, szemben Kozák Károly megállapítására épülő rekonstrukciókkal. Az „L” alakú kövek egy tükkör nélküli kapu káváját képezték a korábbi tervekhez képest 90 fokkal elforgatva. A többitől eltérő, öt oldalon faragott két elem e rekonstrukció szerint *a belső nyíló kapuszárnyakat megtámasztó reteszgerenda fészkeit adják*: a keleti oldalon mélyen benyúló fészeknél szükséges a 22 cm magasság, míg a nyugati oldal beülfészeknél elegendő 20 cm. (4-5. ábra) A hiteles rekonstrukcióhoz tapasztalatot adott a terveim alapján 2012 nyarán megépített, működőképes felvonóhid kapu a siroki alsóvárban.

A számozott elemek Gere László felmérési számaival azonosított, létező kváderek. A köztes elemek Kozák Károly felméréséből ismerhetők, de lappangó kövek. A rekonstrukciós terven ezek helyszíni műkö jellegű öntvények. Az összeépítés sorrendjénél figyelembe vettem még a belső kapuszárnyak pántolását is. A nyugati oldalra került a csaplyukas elem, a keleti oldalon pedig ebben a magasságban lévő függőbe kerülhetett a pánt. A szárnyak a fentebb említett, belső fix járósínt tartó gerendákba csapolt tengelyen állhattak.

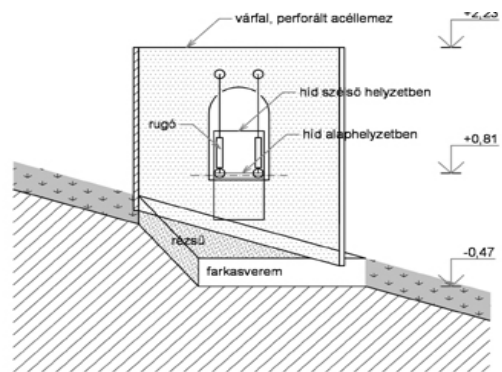
A tervezett kapu működését a külső falszorosban, a farkasverem melletti sziklás felszínre épülő 1/3 arányban kicsinyített gyerekjátékként üzemelő, interaktív modellel mutatnánk be. A libikó-kapunak nevezett eszköz a játszótéri rugós csillapítású mérleghinta mintájára, az ott kifejlesztett technikai és biztonsági megoldások alkalmazásával terveztem. (6. ábra)

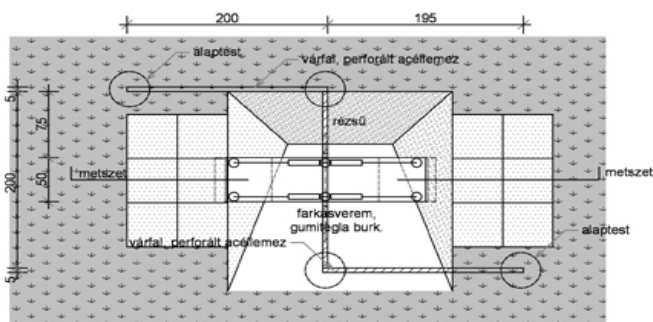
Felvonóhíd alaprajz

METSZET

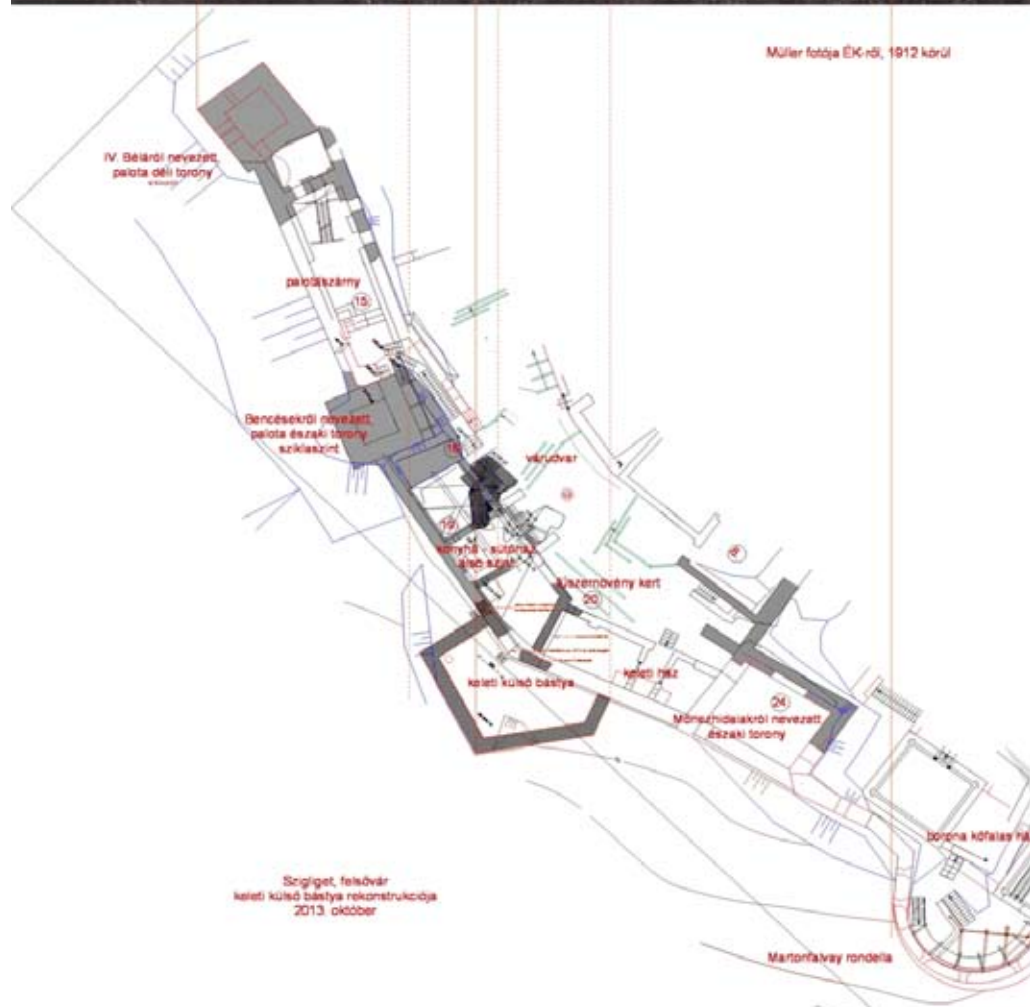

ÉSZAKI NÉZET

Szigliget, felsővári kapu (8.)
 működését szemléltető gyerekjáték
 LIBIKÓ-KAPU terve
 m = 1:50
 ter. Albert Tamás 2013. október

Libikó-kapu

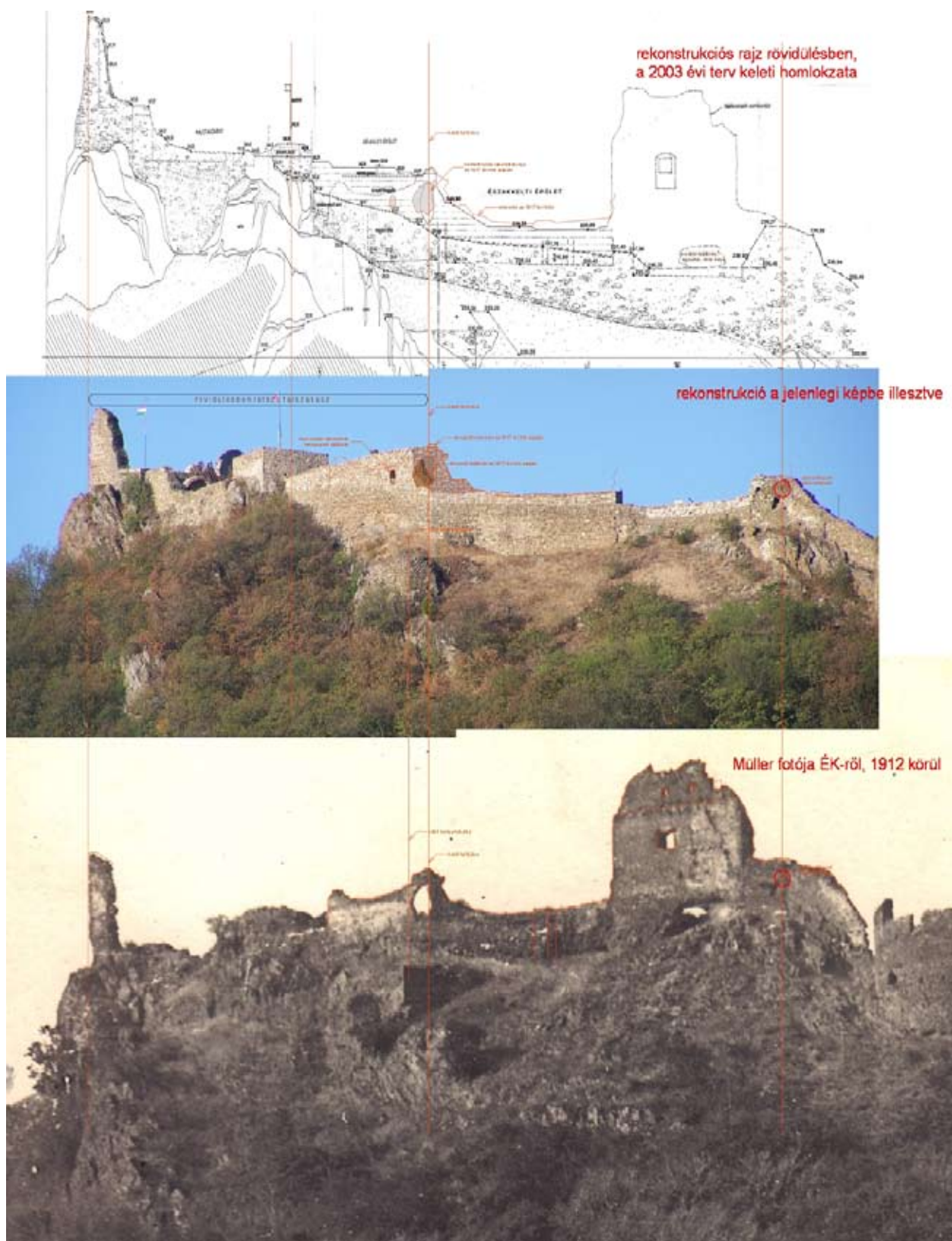

Keleti külső rekonstrukció

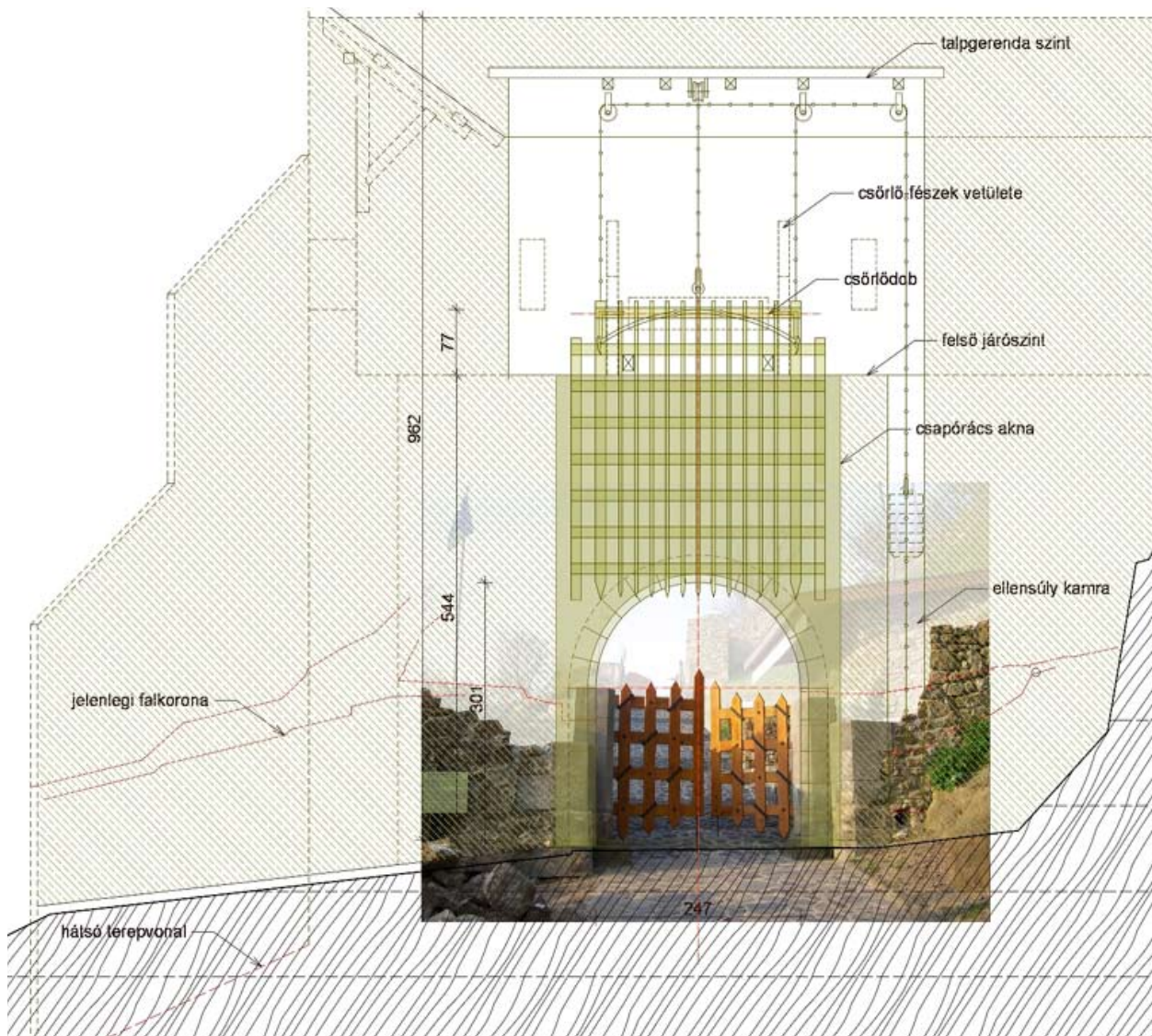
A keleti falkiomás és környezetének összefüggése

A projekt részeként 2013 nyarán elkészült a felsővár keleti, külső oldalán lévő falak környezetének régészeti feltárása. Ennek még publikálatlan eredményei más összefüggésbe

helyezték a keleti fal kiépítésével összefüggésben, a Müller János 1912-re datált archív fotója alapján rekonstruált falkiomlást. A 2003 évi helyreállítási tervében ezt egy külső árnyékszék egykori áttöréseként értelmeztük. A konyha és sütőház 2007 évi helyreállításakor a keleti fal

Falkiomas rekonstrukciója

Csapórács nézete

csak részben, a rekonstruálni kívánt kiomlás pedig a tervtől eltérően valósult meg.

A keleti külső fal környezetének feltárása és funkcionális rekonstrukciója alapján a 20. század elején még álló falban lévő kiomlást az árnyékszék-nyílás helyett a 17. századi erődítés-sel összefüggő bástyához tartozó átjárónak kell tekintenünk. A falkiomlás helyének és méretének pontosabb rekonstrukciója érdekében a 20. század eleji fotó expozíciós helyét kellett megtalálni. A pontosabb rekonstrukcióhoz, - a geodéziai felmérés birtokában - a keleti fal törésvonalától délre és északra eső szakaszok eltérő rövidülését is figyelembe vettem. A falkiomlás ez alapján északabbra, a fal törésvonalánál volt. befoglaló mérete 325/270 cm. (7-8. ábra)

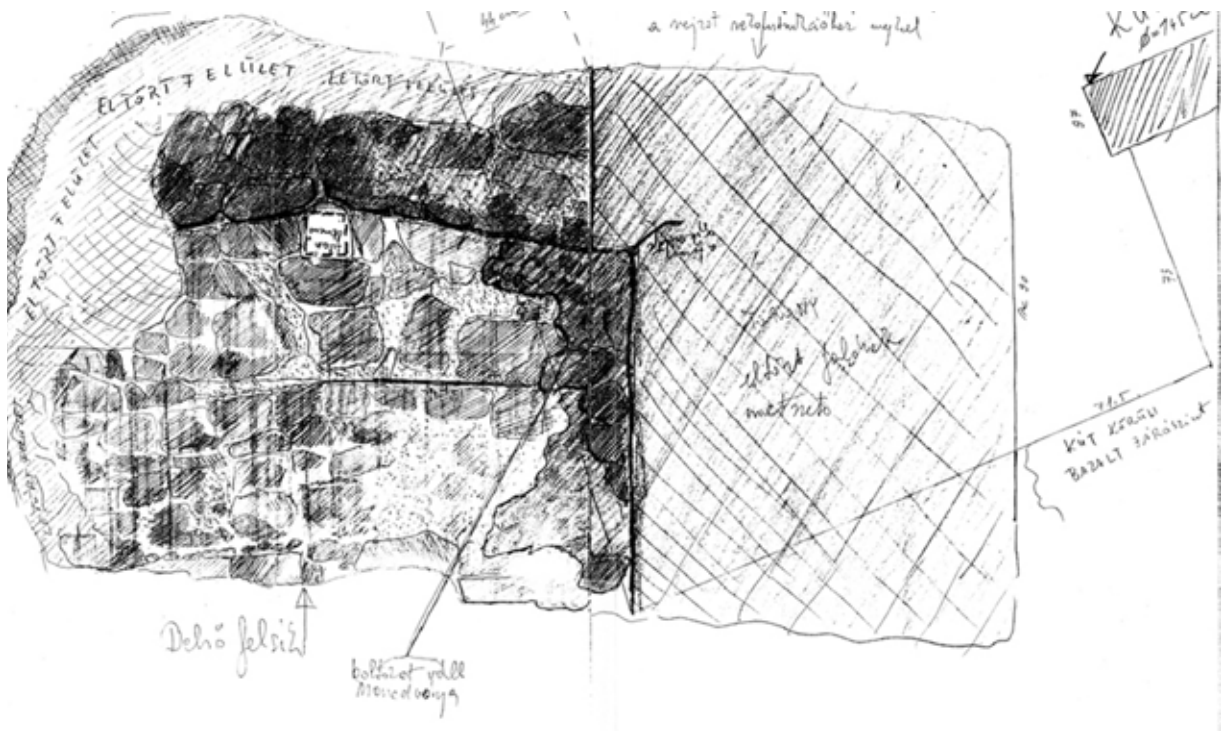
Az infótáblákon megjelenő tartalmak

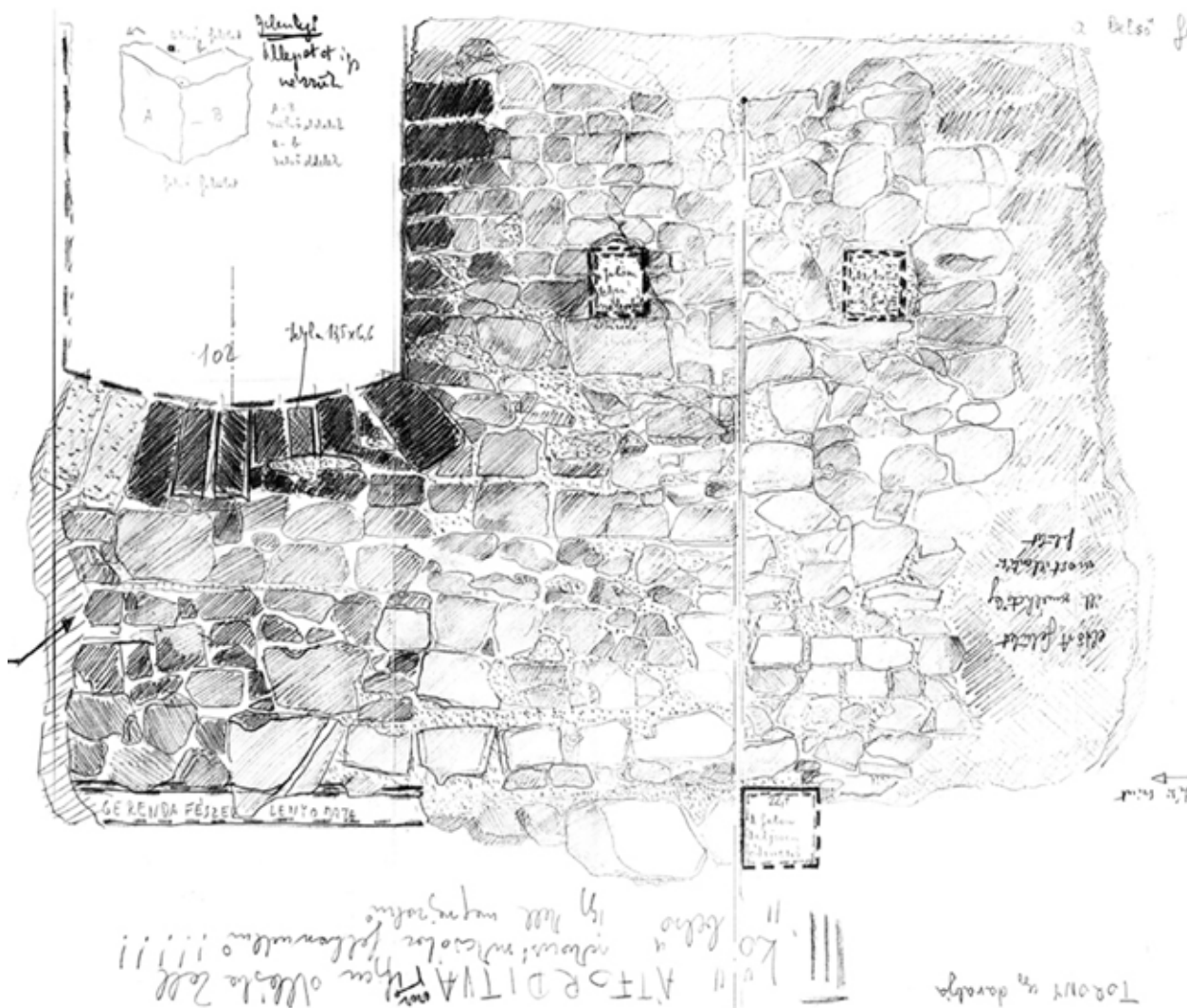
A tényleges kiépítésekkel járó valós építési munkák mellett több helyen virtuális rekonstrukciókat is terveztünk. Az alsóvári csapórácsos kapu külső nézete mellett annak működését a belső szerkezetet mutató metszetrájsz szemlélteti. Viollet-le-Duc műszaki ábráit használtam az elméleti rekonstrukcióhoz, melyet a helyszíni adottságok alapján oldalsó ellensúly aknához kellett adaptálni. (Ezúton köszönöm Héczey-Markó Ágnes konzultációját, mely során a felsővári kapu megoldásait is véleményezte.) (9-10. ábra)

A hiteles rekonstrukció számára izgalmas feladat a felsővári „palota” lerobbant északi tor-

Címeres kapu rekonstrukciója

nyának „visszaépítése”. A projekt részeként készül egy 3D-s animáció az 1697-es villámcsapás okozta robbanásról, melynek ma is látható emlékei a konyha-sütőház romjait szaggató faltestek. A torony háznagságú, összecementálódott faltömbjei számos geometriai és épületszerkezeti részletet hordoznak azzal együtt, hogy az utóbbi évtized helyreállítás néha koordinálatlan buzgalma egy részüket megcsonkította, vagy elbontotta. Csak remélni tudom, hogy egyre bővülő technikai eszközök használatához kellő figyelem és szaktudás járul e nagyon látványos virtuális ötlet megvalósítása során. Ez a feldolgozás nem nélkülözheti a korábbi felmérések és megfigyelések eredményeit sem. Ezt példázza két rajz Kárpáti János 2001 évi értelmező felméréséből. (10- 11. oldalon)

Utóirat: Jellemző a műemléki helyreállítás szakmai megítélése szempontjából, hogy a felvázolt problémák és levezett megoldások egyike sem szerepel az engedélyezési tervet feldol-

gozó, sokszor pusztán felnagyító és jogtalanul felhasznált kiviteli tervben. Nagy erővel folyik a helyreállítás a műemlékileg leginkább fontos részleteket érdemben nem tartalmazó terv alapján. A kormányhivatali struktúrába helyezett engedélyező hatósági helyzetét és jóváhagyó gépezetté degradált szerepét jelzi, hogy mindehhez a Lechner Lajos Tudásközpont szakvéleményének mellőzésével, „nem határozat és nem végzés formában megjelenő döntéssel”, azaz a kiviteli tervek lepecsételésével még aszisztált is.

Források

- Kozák Károly: *A szigligeti vár 1965-66 évi feltárása, Magyar Műemlékvédelem V.*
 Dr. Zákonyi Ferenc: *Badacsonyi tájvédelmi körzet I., TKM 110. szám, 1982.*
 Gere László: *Szigliget az őskortól napjainkig, 2003.*